

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 1

Рівне – 2013

ББК 88

П 86

УДК 316.627:159.9

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. - Випуск 1 - Рівне: РДГУ, 2013 – 203 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім.

Г. С. Костюка

Ямницький Вадим Маркович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна - доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету

Литвиненко Світлана Анатоліївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна - доктор педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна - доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробйов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29 листопада 2013 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет.e-mail: pavelkiv_rv@ukr.net

Урахування психологічних механізмів засвоєння студентом знань з лінгвістики та лінгводидактики, формування професійного мовлення сприятиме результативності підготовки до різних видів педагогічної діяльності та професійного становлення студентів-філологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давыдов В. В. Виды обобщения в обучении: логико-психологические проблемы построения учебных предметов / В. В. Давыдов. - М. : Педагогическое общество России, 2000. - 480 с.
2. Жинкин И. Речь как проводник информации / И. Жинкин. - М. : Наука, 1982. -160 с.
3. Занюк С. Психологія мотивації навчальний посібник для студентів ВНЗ / С Занюк. - К., 2002. - 304 с
4. Зайцева І. Мотивація учіння студентів / І. Зайцева. - Ірпін, 2000. -191 с
5. Зимняя И. Педагогическая психология : учебник для вузов / И. Зимняя. - М.: Логос, 2000. - 384 с.
6. Костюк Г. Про психологію розуміння: навчально-виховний процес і розвиток особистості / Г. Костюк. - К.: Вища школа, 1989. - С 231-300.
7. Пехота О. М., Старсва А. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія / О. М. Пехота, А. М. Старсва. - Миколаїв: Іліон, 2005.-272 с
8. Рахманов И. В. Основные вопросы методики преподавания русского языка иностранцам / И. В. Рахманов // Русский язык в национальной школе. -1976.-№5. -С. 85-95
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. - М. : Наука, 1984.- 485 с.

Резюме. В статье обосновано понятие профессионализма педагогической деятельности студентов-филологов. Изучена роль самопознания в формировании у будущих филологов профессионального становления.

Ключевые слова: профессионализм, самосознание, студенты-филологи.

Summary. The importance of concept professional educational activities of students-philologists. The influence of actualization in terms of establishing with future philologists of professional personality.

УДК: 159.922.6+373.31

О.С.СОЗОНЮК

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Резюме. В статті розглядаються теоретичні та експериментальні дослідження взаємодії детермінантів розвитку психологічної культури майбутніх вчителів початкової школи.

Ключові слова: психологічна культура, вчитель.

Постановка проблеми. Одним із стратегічних завдань реформування освітньої галузі, визначених Доктриною розвитку освіти України, є запровадження мобільної системи підвищення професіоналізму майбутніх педагогів, спрямованої на розвиток у них інтелектуального потенціалу, психологічної компетентності, здатності до ефективної педагогічної діяльності.

У сучасній психологічній науці значно актуалізується проблема вивчення детермінантів розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи, здатного реалізувати особистісно зорієнтований підхід у навчанні. З огляду на нову ситуацію в освітньому просторі України, детермінанти розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи визначають його психологічну готовність якомога повніше реалізувати культуротворчу, гуманістичну функції, здатність оволодівати професійними цінностями та сучасним інструментарієм вивчення і розвитку індивідуальності молодшого школяра.

У зв'язку із цим необхідність вивчення детермінантів розвитку психологічної культури особистості сучасного вчителя початкової школи набуває особливого значення. Сутність основних суперечностей, що виникають у розв'язанні зазначеної проблеми, полягає у невідповідності між зростаючою соціальною потребою у психологічно компетентних педагогічних кадрах і недостатнім науково-методичним обґрунтуванням розвитку їх психологічної культури у процесі педагогічної діяльності, яке б враховувало внутрішні, істотні чинники цього процесу. За таких обставин виникає потреба психолого-педагогічного дослідження і усунення вищезгаданих суперечностей.

Аналіз наукової літератури свідчить, що зазначена проблема ще не була предметом спеціального дослідження, хоча деякі науковці розглядали її окремі аспекти (К.О.Абульханова-Славська [1], Г.О.Балл [2], І.Д.Бех, В.В.Рибалка [5], В.Д.Шадріков [6] та ін.).

Проблема детермінантів розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи ще недостатньо досліджена. Відсутність науково-методичного забезпечення розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи негативно відображується на ефективності її навчально-виховного процесу. На цьому тлі вивчення детермінантів, факторів, чинників становлення психологічної культури майбутніх вчителів початкової школи дозволить значно підвищити рівень їх психологічної підготовки, а тому і ступінь психологізації навчально-виховної роботи з молодшими школярами.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та експериментальне вивчення детермінантів розвитку психологічної культури майбутніх вчителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вихідним у статті є положення про психологічну культуру майбутнього вчителя як багатоаспектну, інтегративну, професійно значущу якість особистості, що забезпечує психолого-педагогічну діяльність високого рівня. Особливу роль у розумінні феномену психологічної культури майбутнього вчителя відіграє поняття особистості як суб'єкта психолого-педагогічної діяльності. У зв'язку з цим якісною і кількісною характеристикою психологічної культури суб'єкта діяльності стають високорозвинені структурно-психологічні якості особистості, що виступають як професійно значущі чинники успішного здійснення вчителем психолого-педагогічної діяльності.

Конкретним науковим методологічним підґрунтям дослідження стали філософські, педагогічні та психологічні принципи і підходи, що розкривають діалектичний причинно-наслідковий взаємозв'язок явищ об'єктивної та суб'єктивної дійсності, зокрема, принцип вивчення детермінантів розвитку психологічної культури в динаміці, ретроспективі та перспективі на основі єдності загального, особливого та індивідуального в становленні та функціонуванні особистості. Здійснений нами аналіз наукової літератури дав змогу дослідити сутність поняття "психологічна культура вчителя" через висвітлення філософсько-психологічних питань проблеми суб'єкта діяльності та культури (К.О.Абульханова-Славська, Г.О.Балл, Б.М.Теплов, В.Д.Шадріков); розкриття загальних засад розвитку професійної культури суб'єкта діяльності (О.О.Бодальов, М.Й.Боришевський, Л.О.Коган, С.Д.Максименко, Т.І.Саломатова); визначення сутності педагогічної культури вчителя як соціономічної категорії (І.А.Зязюн, М.І.Дідора, Л.С.Нечепоренко, Л.Е.Орбан-Лембрик); виявлення змісту психологічної культури вчителя (І.Д.Бех, В.І.Войтко, О.В.Проскура, В.В.Рибалка, Р.І.Скульський, Н.В.Чепелева). У процесі аналізу наукових джерел було з'ясовано, що поняття "психологічна культура вчителя" доцільно розглядати як рівноцінну до поняття "педагогічна культура" підсистему професійної культури особистості, що ґрунтується на загальній (національній, сімейній, духовній, естетичній, релігійній) культурі особистості вчителя [4, с. 59].

На підставі теоретичного аналізу психологічних концепцій та поглядів у дослідженні представлена і детально розкрита концептуальна структурно-функціональна модель розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи в єдності трьох вимірів: змістовно-особистісного, діяльнісного та генетично-вікового. До змістовно-особистісного виміру ми зараховуємо наступні види психологічної культури, які відповідають достатньо розвинутим підструктурам особистості вчителя: культура спілкування (комунікативна культура), що відповідає підструктурі здатності до міжособистісного спілкування; мотиваційна культура, що відповідає особистісно-розвивальній спрямованості; характерологічна культура, яка відповідає підструктурі характеру; рефлексивна культура, що кореспондує з високорозвиненою підструктурою самосвідомості з її центральною складовою – психологічною рефлексією поведінки; психологічна компетентність, або культура психологічного досвіду – як результат ефективного засвоєння і використання психологічних знань, умінь та навичок; інтелектуальна культура, тобто розвинуті психічні процеси (психологічне сприймання, увага, пам'ять, мислення, ява); психофізіологічна культура, або здатність враховувати у професійній діяльності тип темпераменту, вік, стать, антропологічні ознаки учнів, свої власні. Діяльнісний вимір психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи включає такі компоненти, як гуманістично-мотиваційний, когнітивно-психологічний, цілеособистісний, творчо-результативний, емотивно-естетичний. До генетично-вікового виміру психологічної культури відноситься характеристика рівня розвитку усіх означених базових якостей і компонентів в ході професійного становлення вчителя початкових класів.

Сенс тривимірної структурно-функціональної моделі полягає в тому, що кожний компонент змістовно-особистісного виміру робить свій системний внесок у регуляцію психолого-педагогічної діяльності вчителя. І, навпаки, вимоги щодо ефективної організації та здійснення діяльності вчителя початкових класів у сучасних умовах побудови національної освіти постійно формують порівняв, за підструктурами, організацію властивостей особистості вчителя, як основи, носія певного виду психологічної культури [5; 59].

У системному контексті всі взаємозв'язки між підструктурами та їх компонентами в концептуальній структурно-функціональній моделі психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи належать до паритетного типу, оскільки без жодного елемента неможливе нормальне функціонування всієї моделі [2; 73].

Концептуальна змістовно-особистісна модель психологічної культури особистості дає підстави для продуктивного пошуку її детермінантів як чинників розвитку психологічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. На її основі можна виділити дві групи детермінант – зовнішні, соціогенні, що пов'язані з настановленнями соціальних інститутів суспільства, в тому числі і системи освіти, з безпосередньою взаємодією вчителя з учнем, та внутрішні, особистісні, що сформовані у вчителя як суб'єкта психолого-педагогічної діяльності.

Проекція вирізнених взаємопов'язаних ліній аналізу на детермінацію розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи дозволила визначити два головні рівні детермінації: а) об'єктивний, на якому діють суспільно задані детермінанти (соціальні потреби, настановлення, програми професійної психологічної підготовки вчителя до розвитку особистості учня, міжособистісні чинники) та б) суб'єктивний, тобто внутрішньоособистісний, на якому діють власне суб'єктивні детермінанти (як результат усвідомлення і саморозвитку внутрішніх чинників становлення психологічної культури вчителя в умовах професійної підготовки, особистісно зорієнтованої педагогічної діяльності та власного особистісного зростання).

Серед об'єктивних соціогенних детермінантів можна виділити дві групи – суспільно-педагогічні та міжособистісні детермінанти. Першу утворюють власне об'єктивні суспільно-педагогічні чинники, в якості яких виступають основні вимоги суспільства до системи освіти, а в самій освіті – пануючі в ній закони, принципи, концепції, доктрини, конкретні програми професійної підготовки педагогів, сама професійна підготовка майбутніх вчителів початкової школи до розвитку особистості молодшого школяра в умовах провідної для неї учбової діяльності. Водночас, до об'єктивних детермінантів доцільно віднести і ті вимоги, які формуються у безпосередній міжособистісній взаємодії між вчителем і молодшим школярем. На цьому міжособистісному підрівні виникають і діють детермінанти, властиві, так би мовити, психолого-педагогічному буттю вчителя і учня. Саме безпосередня взаємодія між психологічно компетентною, культурною особистістю вчителя і розвиваючою особистістю учня з її потребами, досягненнями і проблемами та їх успішне психолого-педагогічне розв'язання виступають дієвими об'єктивними чинниками розвитку психологічної культури самого вчителя.

Вищезазначене дає підстави докладно розкрити сукупність суб'єктивних, внутрішньоособистісних детермінантів розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи. На цьому рівні ми виділяємо три види детермінант – екзодетермінанти, онтодетермінанти та ендодетермінанти – як внутрішньоособистісні чинники розвитку психологічної культури. Нами вирізнено такі показники екзодетермінації, як особистісно розвивальна спрямованість та психологічна компетентність особистості майбутнього педагога. До суб'єктивних джерел онтодетермінації відносимо здатність майбутніх вчителів початкової школи до міжособистісного спілкування і їх психологічне мислення. Ми визначили структурно-особистісні показники ендодетермінації психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи – характерологічну розвиненість, психологічну рефлексію поведінки та індивідуальну психофізіологічну базу особистості майбутнього педагога.

У процесі дослідження проаналізовано взаємодію детермінантів розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи. Зовнішні соціогенні детермінанти (в тому числі суспільно-педагогічні і міжособистісні) в процесі сприймання, вивчення і засвоєння настанов, концепцій і особистісно орієнтованих елементів програм професійної

підготовки, системи освіти, суспільних інститутів та власного досвіду психологізації навчально-виховного процесу спричиняють розвиток екзодетермінантів, які діють у поєднанні з ендодетермінантами, що формуються внаслідок рефлексії власного досвіду особистісного зростання як внутрішні переконання у необхідності розвитку власної психологічної культури.

В ході реформування системи освіти України утворилась ситуація, коли у прийнятих законах про освіту, в доктрині її розвитку, у концепціях, в експериментальних програмах ряду шкіл нового типу особистість учня постає як головна мета і засіб навчально-виховного процесу, що є важливим соціогенним чинником для розвитку психологічної культури майбутніх вчителів, становлення у них стійких екзодетермінантів. Проте, сама практика учбової діяльності з її консервативним змістом і методами поки що стримує розвиток онтодетермінантів психологічної культури. Що стосується ендодетермінантів, то вони розвинуті у певному зв'язку з онто- та екзодетермінантами лише у педагогів-новаторів, таких як Ш.О.Амонашвілі, В.Ф.Шаталов, А.І.Сологуб та ін.

Для діагностики рівня сформованості внутрішньоособистісних детермінантів розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи було використано наступний комплекс методів та методик дослідження: спостереження, авторська методика дослідження інтересу до професії вчителя початкової школи, модифікація тесту-опитувальника Мехрабіана (Магомед-Емінов) – вимірювання мотивації досягнення, тест-опитувальник вольового самоконтролю Зверкова і Ейдмана, методика прогресивних матриць Дж.Равена. У експерименті брали участь дві групи учасників: контрольна (“А”) й експериментальна (“Б”), які склалися з майбутніх вчителів початкових класів.

Відповідно до проведеного опитування та тестування було визначено експериментальні критерії та рівні сформованості внутрішньоособистісних детермінантів розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи. Екзодетермінанти – це чітко усвідомлені професійні потреби та мотиви, наявний фаховий інтерес до психолого-педагогічних знань, ідеали, прагнення до професійного психолого-педагогічного вдосконалення, переконання у необхідності й важливості психологічних знань, навичок та вмінь для успішного педагогічного практикування, самопізнання й саморозвитку, уміння опрацювати і творчо адаптувати нову наукову інформацію з педагогічної та вікової психології. Онтодетермінанти – це інтелектуальна здатність до бачення, постановки і розв'язання проблем особистісного росту учня, психологічне мислення майбутнього педагога початкової школи, усвідомлення значущості науково-психологічних знань як особистісного атрибуту для подальшої психолого-педагогічної діяльності та самоосвіти. Ендодетермінанти – це такі характерологічні показники як наполегливість, цілеспрямованість, винахідливість, а також здатність до адекватного самоусвідомлення якостей власної особистості, до її самопізнання, самооцінки, самовдосконалення. Було визначено три рівні розвиненості вищезазначених детермінантів психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи – високий, середній та низький.

У результаті аналізу проявів психолого-педагогічних мотивів, інтересу до педагогічної професії як показників екзодетермінантів, домінуючим визначено емоційно-комунікативний мотив: переважна більшість майбутніх вчителів групи “А” (63%) і значна кількість майбутніх вчителів групи “Б” (52%) свій інтерес до професії пов'язують з емоційним задоволенням від навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку. В 26% досліджуваних групи “А” і 29% групи “Б” найбільш виражений професійно- і практично-ціннісний мотив. Ці респонденти відмічають наявність у себе психолого-педагогічних здібностей для роботи з дітьми, вважають, що лише у школі вони можуть передати свої знання дітям і будуть задоволені можливістю бачити позитивні результати своєї праці. Лише у 10% досліджуваних контрольної групи і 18% експериментальної домінує мотив самовизначення. На підставі аналізу отриманих результатів нами була виявлена певна ієрархія мотивів: домінуючим виступає емоційно-комунікативний мотив, підпорядкованими – професійно- і практично-ціннісний мотиви, а також мотив самовизначення.

Вивчення рівня розвитку інтелектуально-психологічної готовності як показника онтодетермінантів розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи вказує на те, що високий рівень розвитку інтелекту в 19,6% досліджуваних групи “А” і 20,1% групи “Б”. У 62,74% респондентів групи “А” і 67,61% респондентів групи “Б” виявлено середній рівень, а низький – у 17,64% досліджуваних групи “А” і 12,38% групи “Б”. Результати виконання завдань тесту розглядалися не лише в контексті рівневої (кількісної) представленості за результатами загального сумарного показника коефіцієнта інтелекту (IQ), а й в контексті структурних особливостей інтелектуальної діяльності, яка проявилася в межах даної вибірки (якісний аналіз). Зазначене дає змогу зробити висновок щодо структури інтелекту досліджуваних. Виявлено достатньо високий рівень розвитку фундаментальних психічних процесів: сприймання (візуального розпізнавання), мислення (встановлення лінійних зв'язків), уваги, а також уваги. Дещо нижчий рівень розвитку вищих форм мисленої діяльності – вищих форм абстракції і узагальнення, динамічного синтезу, динамічної уваги в ході складної інтелектуальної діяльності.

У ході експерименту визначено рівень розвитку наполегливості і вольового самоконтролю як показників ендодетермінації розвитку психологічної культури. Отримані результати мають такий розподіл: високий рівень – 15,68% досліджуваних групи “А”, 17,04% – групи “Б”, середній рівень – 64,7% групи “А” і 67,4% – групи “Б”, низький рівень – 19,6% групи “А” та 18,18% групи “Б”.

Аналіз результатів дослідження показав, що у майбутніх педагогів експериментального та контрольного класів виявився цілому недостатній рівень прояву внутрішньоособистісних детермінантів психологічної культури. Так, низький рівень властивий 52,17% респондентів експериментальної та 53,84% респондентів контрольної груп, середній рівень – 39,13% опитаних майбутніх вчителів експериментальної та 42,3% контрольної груп, а високий рівень лише 8,69% майбутніх вчителів експериментальної та 3,85% контрольної груп. У ході подальшого експериментального дослідження виявлено домінуючими екзодетермінанти, дещо менш розвиненими є онтодетермінанти, найменш сформованими визначено ендодетермінанти.

Висновки. Проведений аналіз допоміг з'ясувати змістовну наповненість і взаємодію екзо-, онто- та ендодетермінантів та діагностувати рівні їх прояву у майбутніх вчителів початкової школи. Виявлені особливості доводять необхідність підвищення рівня детермінації розвитку психологічної культури майбутнього вчителя початкової школи. Перспективи подальшої науково-дослідницької роботи вбачаємо у поглибленому вивченні взаємодії компонентів та підструктур діяльнісної та змістової характеристики психологічної культури майбутніх вчителів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Альбуханова-Славская. – М.: Наука, 1991. – 299 с.

2. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. – М.: Академия, 2004. – 304 с.
3. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н.Б. Крылова. – М.: Высшая школа, 1990. – 155 с.
4. Проблеми розвитку психологічної культури майбутнього професіонала / Рибалка В.В. // Теорія і практика управління соціальними системами: Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХПР». – 2002, №2. – с. 74-80.
5. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти / Балл Г.О., Перепелица П.С. // Психологічні аспекти гуманізації освіти : Книга для вчителя. – Київ-Рівне, 1998. – с.78-90.
6. Шадриков В.Д. Введение в психологию. Мир внутренней жизни человека / В.Д. Шадриков. – М.: Просвещение, 2002. – 289 с.

Резюме. В статье рассматриваются теоретические и экспериментальные исследования взаимодействия детерминации развития психологической культуры будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: психологическая культура, учитель начальной школы.

Summary. The system approach to essence of phenomenon of the teacher's psychological culture in pedagogical aspects is considered in this article.

УДК 159.923.2 – 053.67

Л.М.СПИВАК, Д.В.ПОНТКОВСЬКА

СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Резюме. У статті здійснено теоретичний аналіз основних наукових підходів у вітчизняній психології до вивчення різних аспектів проблеми національної ідентичності студентської молоді: психологічна специфіка формування національної ідентифікації у процесі становлення Я-образу студента (О.В. Шевченко); психологічні особливості етнічної ідентичності студентства східного та південного регіонів України (А.В. Бичко); етнічна само ідентифікація як важлива передумова для розвитку життєвих орієнтацій і само актуалізації студентської молоді (М.В.Боднар) та ін.

Ключові слова: національна ідентичність, національна ідентифікація, національна самосвідомість, етнічна ідентичність, етнічна само ідентифікація, студентська молодь.

Постановка проблеми. Соціокультурне входження незалежної української держави до світового суспільного простору зумовлює значущість та актуальність проблеми національної ідентичності її громадян. Усвідомлення особистістю власної належності та схожості до представників певної нації, а також відмінностей від представників інших націй є важливим чинником міжнаціональних відносин. Розвиток національної ідентичності особистості юнацького віку, що є визначальним для її становлення, виступає одним з пріоритетних завдань, проголошених Національною програмою «Освіта — Україна XXI століття». У зв'язку з цим вивчення проблеми національної ідентичності студентської молоді є важливим завданням психологічної науки та практики.

Мета дослідження. Зазначене вище призвело до необхідності проведення теоретичного аналізу вітчизняних наукових психологічних досліджень з проблеми національної ідентичності студентства, що стало метою нашої наукової статті.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній психологічній науці лише в останнє десятиліття помічено зростання інтересу дослідників до проблеми національної ідентичності особистості юнацького віку.

Так, вивченню певних аспектів проблеми національної ідентичності студентства присвячено небагато досліджень: у галузі соціальної психології — праці О.В. Бичка, М.Б. Боднар, О.М. Васильченко, у галузі вікової психології — О.В. Шевченко та ін. Представимо нижче їх теоретичний аналіз.

Соціально-психологічний підхід до з'ясування особливостей етнічної ідентичності студентів 2-3-х курсів вищих навчальних закладів з різних регіонів України презентовано у дисертаційному дослідженні О.В. Бичка. Автор розглянув поняття етнічної ідентичності з позицій системного підходу. На його думку, етнічна ідентичність — це система усвідомлених знань, уявлень (когнітивна складова) та оцінок (афективна складова) етнодиференціюючих і етноінтегруючих компонентів буття етнічної спільності. Етнічна ідентичність з'являється у результаті процесу етнічної ідентифікації, тобто засвоєння етнічних стереотипів.

Згідно з такими теоретичними узагальненнями, дослідником було експериментально встановлено значні відмінності в етнічній ідентичності студентів, які проживають у різних регіонах України. Зокрема етнічна ідентичність студентської молоді із Заходу України вирізняється несуперечливим характером, однотайністю в узгодженості етнічної самоідентичності. На противагу молоді із західного регіону, у 40 % студентів зі Сходу та Півдня нашої держави зафіксовано кризовий стан етнічної ідентичності, що виявляється в її складності, невизначеності та проблематичності. Проблематичність етнічної ідентичності О.В. Бичко інтерпретує як труднощі при свідомому віднесенні індивіда себе до певної етнічної групи чи виборі іншої етнічної групи за умови декларування етнічної належності. До проявів проблематичності він відносить: низькі показники актуальності, незначущості та амбівалентності етнічної ідентичності [3]. Отже, регіональна належність є одним з провідних чинників розвитку етнічної ідентичності студентської молоді.

Доречно зауважити, що зважаючи на описані вище висновки, важливим завданням психологічної науки і практики, що потребує свого розв'язання, представляється розробка психологічних шляхів і засобів, спрямованих на подолання виявлених негативних характеристик етнічної самоідентичності в українській студентській молоді.

Результати дослідження О.В. Бичка підтверджуються у висновках інших науковців. Так, П.І. Гнатенко і В.М. Павленко вважають, що особливості становлення етнічної ідентичності зумовлено як регіональною специфікою (соціально-політична ситуація, історія й т. ін.), так і етногенезисом [9].

У дисертаційному дослідженні М.Б. Боднар вивчення етнічної самоідентифікації розкрито у контексті впливу етнопсихологічних життєвих орієнтацій студентів на процес їх самоактуалізації. Дослідницею експериментально зафіксовано тісний зв'язок між чинниками самоактуалізації досліджуваних і такими домінуючими якостями українського психотипу як: індивідуалізм, інтровертованість, емоційно-естетична домінанта, екзекутивність і толерантність.

ЗМІСТ

Передмова

- Максименко С.Д. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості
- Вірна Ж.П. Аксиологічний проєкт як чинник формування соціальної зрілості жінки
- Гошовський Я.О., Гошовська Д.Т. Генетично-психологічна парадигма вивчення особистісної ідентичності педагога
- Коваленко А.Б. Особливості застосування методів активного навчання у ВНЗ
- Литвиненко С.А. Використання воркшопів у фаховій підготовці майбутніх психологів
- Павелків Р.В. Аналіз проблеми ідентичності як психологічного феномену
- Петренко О.Б. Специфіка формування професійної гендерної компетентності майбутнього вчителя.
- Сергієнко В.П., Войтович І.П., Войтович О.П. Психолого-педагогічні особливості реалізації компетентісного підходу при комп'ютерній підтримці вивчення фахових дисциплін у ВНЗ
- Ямницький В.М. Здатність до саморегуляції як основа професіоналізації спеціаліста
- Артемова О.І. Розкриття креативного потенціалу студентів вищих навчальних закладів
- Бабак К. В. Особливості психологічного супроводу професійного розвитку студентів в умовах навчання у педагогічному коледжі
- Безлюдна В.І. Готовність молоді до побудови конструктивних зв'язків з родиною
- Бойчук В.М. Розвиток тізнавального інтересу у процесі підготовки майбутнього вчителя
- Бричок С.Б. Інтерактивні методи формування творчого потенціалу особистості майбутнього педагога у процесі вузівського навчання
- Бучко В.Б. Значення взаємозв'язку студента з групою в контексті свободи Е. Фромма
- Главінська О.Д., Савуляк В.О., Емпатія як складова професійної компетентності педагога
- Головань М.С. Компетентісний підхід як методологічна основа вищої професійної освіти
- Грицюк І.М. Соціальні орієнтації як аксіологічне утворення професійного становлення майбутнього соціального працівника
- Дарманська І.М. Розвиток управлінської компетентності майбутніх керівників навчальних закладів (професійно-функціональний компонент)
- Демянюк О.Б. Особливості становлення та типологія образу світу у студентів: теоретичний аналіз проблеми
- Джеджеря К.В. Професійно-педагогічне спілкування як проблема професіоналізації молодих викладачів вищих навчальних закладів
- Дружиніна І.А. Професійна ідентичність майбутніх психологів як умова їх професійного зростання
- Кириченко Н.А. Свідомий вибір як чинник формування професійної ідентичності у юнацькому віці
- Корчакова Н.В. Прогностична функція особистісного само сприйняття як основа професійного розвитку студента
- Кулаков Р.С. Психологічні особливості становлення професійної ідентичності особистості
- Лук'яник Л.В. Психолого-педагогічні засади підготовки майбутніх учителів до формування лінгвоукраїнознавчої компетенції школярів
- Маргітич К.С. Формування національної самосвідомості угромовної студентської молоді в Закарпатському угорському інституті імені Ференца Ракоці ІІ
- Михальчук Н.О. Смысл як відображення індивідуального образу світу студентів в діяльності з читання літературних творів
- Михальчук Н.О., Івашкевич Е. З. Психологічні умови ефективного засвоєння студентами іноземної мови
- Михальчук Н.О., Хупавцева Н.О. Аргументативний дискурс як механізм оволодіння студентами іноземною мовою
- Мудрик А.Б. Зміст професійної компетентності фахівця та психологічні особливості її формування у процесі вузівського навчання
- Мушкевич М.І. Психологічний супровід сім'ї з проблемними дітьми
- Ногачевська І.О. Інтерпретація художнього тексту як спосіб вдосконалення лінгвістичної освіти студента філолога
- Остапівський О.І. Взаємообумовленість професійної ідентичності та економічної свідомості студентської молоді
- Пивоварчук Т.О. Модель комунікативних здібностей студента –філолога
- Рудюк О.В. Феномен професійної ідентичності у детермінації переживання безробітними професійних криз
- Самолук А.В. Психологічне підґрунтя професійного становлення студентів-філологів
- Созонок О.С. Детермінанти розвитку психологічної культури майбутніх вчителів початкової школи
- Співак Л.М., Піонтковська Д.В. Стан вивчення проблеми національної ідентичності студентської молоді у вітчизняній психологічній науці
- Сторож О.В. Типологія творчої соціалізації особистості
- Турчина Л.І. Психосоціальний аналіз професійного самовизначення обдарованої молоді
- Фелоренко Р.П. Диструктивний вплив алкоголезалежних сімей у становленні особистості сучасного студента
- Філоненко М.М. Системний аналіз особистісного становлення майбутнього лікаря
- Хлівна О.М. Психологічна специфіка формування професійно значущих якостей майбутнього медичного працівника у вищому навчальному закладі
- Шевчук Ю. С. Подружня сумісність сучасних сімейних пар: теоретичний аспект
- Шкарлатюк К.І. Завдання та методи тренінгу професійного самофутурування студентської молоді
- Яцюк Н.О. Роль студентського самоврядування у професійному становленні майбутніх психологів
- Ящук І.П. Формування соціальної компетентності молоді в умовах вищого навчального закладу

Доробки молодих науковців

- Бельська І.В. Особливості розуміння гендерної ідентифікації у підлітковому віці
- Богдюк М.О. Роль Інтернету у навчальній діяльності студентів
- Бурко Л.В. Психологічні аспекти діяльності фармацевта
- Вовкодавєць А.В. Вплив рівня емоційної стійкості особистості студентів на результативність їх навчальної діяльності

- [Вознюк Ю.С.](#), Психологічні механізми самоствердження юнаків
- [Волошин М.М., Назарець Л.М.](#), Аналіз взаємозв'язку тривожності та навчальної успішності студентів
- [Герман І.П.](#), Соціальний статус як чинник виникнення міжособистісних конфліктів у юнацькому віці
- [Дзюбак О.В., Назарець Л.М.](#), Психологічний аналіз професійної самореалізації студентів
- [Клубок Ю.О.](#), Самостійність як соціально-психологічний феномен
- [Корнійчук В.В.](#), Розвиток міжособистісних відносин у молодшому шкільному віці
- [Кузьмік Т.О.](#), Психологічні особливості ставлення жінок до своєї зовнішності
- [Курдибаха О.](#), Особливості формування гендерної ідентичності підлітків у спілкуванні з однолітками
- [Луцик Г.О.](#), Особливості підготовки майбутніх психологів до роботи з неповнолітніми правопорушниками
- [Мазурець В.Ю.](#), Вплив стресу на розвиток психосоматичних захворювань у підлітків
- [Марчук В.С.](#), Психологічні особливості життєвих домагань майбутніх психологів
- [Мороз Т.Т.](#), Причини виникнення і перспективи попередження підліткової важковихованості
- [Навозняк Л.Л.](#), Формування професійної компетентності майбутніх вчителів початкових класів засобами фольклору
- [Нестерук Л.В.](#), Взаємозв'язок статусних характеристик підлітків та їх схильності до узалежнень
- [Окач В.М.](#), Психологічний аналіз причин формування девіантної поведінки підлітків
- [Петренко С.В., Шахрайчук М.Й.](#), Автоматична інформаційна система управління навчальним процесом і розвиток професійної компетентності магістрантів
- [Родзяк М.М.](#), Психологічний аналіз емоційних переживань вагітних жінок
- [Солтис Г.М.](#), Психологічні особливості мотивації студентів до навчальної діяльності
- [Талайчук Т.М.](#), Психологічні особливості впливу реклами на свідомість людини
- [Усик В.С.](#), Вплив партнерських пологів на особливості психологічного клімату сім'ї
- [Целюк Л.Т.](#), Когнітивно-стильові особливості розуміння тексту студентами – філологами
- [Яблонська М.М.](#), Сучасна реклама та її вплив на розвиток учнів початкової школи
- [Відомості про авторів](#)*